

Tuotannollinen oppiminen murroksessa

Juha Pihlaja (2005). **Learning in and for Production – An Activity-Theoretical Study of the Historical Development of Distributed Systems of Generalizing**. Helsinki University Press.

Juha Pihlajan väitöskirjatutkimuksessa on pyritty luomaan käsitteellisiä työvälineitä, joilla voitaisiin ymmärtää meneillään olevan tuotannollisen oppimisen (learning in and for production) historiallisen muutoksen luonnetta. Pihlajan kolme tutkimuskysymystä ovat: 1) miten meneillään olevaa laadullista muutosta tuotannollisen oppimisen sisällössä ja institutionaalisissa muodoissa voidaan käsitteellistää ja paikantaa historiallisesti, 2) mitä olivat ICT-vallankumousta edeltävien tuotannollisen oppimisen hallitsevien muotojen periaatteet ja yleiset rakenteet sekä 3) mikä on massatuotannon ajan tuotannollisen oppimisen periaatteiden suurin este nykyisessä tilanteessa ja kuinka tämä este kyetään voittamaan.

Teoriat jäävät abstrakteiksi

Tutkimus lähtee liikkeelle väitteestä, jonka mukaan organisaattorisen oppimisen tunnetuimpien kirjoittajien (Argyris & Schön, March, Nonaka & Takeuchi sekä Wenger & Lave) teoriat eivät juuri ole pureutuneet kysymykseen organisaattorisen oppimisen muotojen ja sisältöjen keskinäisestä yhteydestä. Pihlajan mukaan teoriat ovat tältä osin epähistoriallisia ja jäävät abstraktille tasolle. Teoriat myös liikkuvat hyvin erilaisessa käsitemaailmassa ja

voidaan jopa kysyä, käsittelevätkö ne ylipäättään samaa ilmiötä!

Vastaavasti myös tuotannon muotojen historiallista kehitystä käsitelleet teoriat (Freeman & Louça, Adler, Victor & Boynton) jäävät Pihlajan mukaan yleiselle tasolle käsityksissään oppimisen laadullisista muutoksista.

Kriittisen kirjallisuusanalyysin jälkeen Pihlaja rakentaa kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian pohjalta ”yleistämisyjärjestelmän” (system of generalizing) käsitteen, jonka avulla hän pyrkii analysoimaan oppimista erilaisissa tuotannollisissa malleissa. Metodologisena johtajatuksena on paljastaa yleistämisen luonne jäljittämällä mallin yksinkertaisimmassa muodossaan esiintyvä alkusolu.

Oppiminen massatuotannon aikaan

Toinen tutkimuskysymys koskee sitä, millaisia olivat ICT-vallankumousta edeltävän massatuotannon ajan oppimisen hallitsevat muodot. Pihlaja erottaa kolme massatuotannon ajan yleistämisyjärjestelmää. Nämä ovat tayloristinen, sosiotekninen ja joustava massatuotanto. Näiden alkusoluja koskevat kuvaukset ovat varsin perusteellisia. Erityisesti Tristin ja Bamfortin hiilikaivostutkimusta Englannista 1940/1950-lukujen vaihteesta en tiedä analysoi-

dun yhtä yksityiskohtaisesti muualla. Vähemmän Pihlaja käsittelee itse sitä prosessia, jota kautta alkusolu on levinnyt, laajentunut ja kehittynt.

Taylorismi – fordistinen tuotanto

Tehtävää voi kokonaisuutena pitää vaativana. Pihlaja selviytyy urakasta hyvin, vaikka eräitä kriittisiä kommentteja voikin nostaa esiin. Tayloristista järjestelmää koskien tällainen kysymys on erityisesti tayloristisen alkusolun suhde fordistiseen tuotantojärjestelmään ja edelleen fordistisen tuotantojärjestelmän samaistaminen massatuotantoparadigmaan. Jos Taylorin kokeiluja pidetään perustana yleistämisyprosessille, jota taas symbolisoi Fordin kehittämien massatuotannon periaatteiden yleistymisen, tulisi Taylorin kokeilujen ja Fordin periaatteiden välinen linkki pystyä osoittamaan historiallisesti ja käsitteellisesti. Tämä jää kuitenkin puuttumaan ja se on muutenkin epäselvempi kysymys kuin Pihlaja antaa ymmärtää.

Puoliautomaattisen ryhmän malli

Pihlaja käyttää Tristin ja Bamfortin hiilikaivostutkimusta sosioteknisen yleistämisyjärjestelmän alkusoluna. Puoliautonomisen työryhmän malli näyttäyty yhtäältä paluuna käsityömaisen tuotannon aikaan, toisaalta mallina jolla massatuotannon oloissa voidaan löytää sellaista joustavuutta, jota tayloristinen malli ei mahdollis-

ta. Vaikeutena tulkinnessa on, että sosiotekninen malli on saanut vuosien varrella niin monenlaisia ilmenemismuotoja, että osaa niistä on vaikea jäljitellä Pihlajan kuvaamaan alkusoluun asti.

Tristin ja Bamfortin malli on puhdas design-malli. Sosioteknisessä koulukunnassa on kuitenkin ollut myös suuntauksia, jotka ovat ensinnäkin korostaneet voimakkaasti uudenlaisiin designeihin sisältyviä demokratiaulottuvuuksia ja toisaalta korostaneet designien rinnalla tai osittain jopa tämän asemasta demokraattisten prosessien merkitystä. Nämä ovat demokratiaulottuvuuteensa johdosta ja kriittisen ajattelun merkitystä korostavina voineet irtautua radikaalistikin alkuvaiheen sosiotekniseen ajatteluun liittyvistä rajoitteista. Nyt Pihlajan näkökulmana on sosiotekniseen ajatteluun sisältyvän oppimistoiminnan tarkasteleminen vain alkusolusta ja Emeryn myöhäisemmistä yhteisoptimointinäkemyksistä käsin.

Joustava massatuotanto viittaa Toyotan kehittämään yleistämisyjärjestelmään. Pihlaja käy tarkkaan läpi mallin syntyä aina 1930-luvulta lähtien. Tär-

kein tätä jaksoa koskeva kommentti liittyy siihen, että Pihlaja olisi voinut tuoda enemmän esille sitä, kuinka paljon malli on velkaa Fordille ja tätä kautta välillisesti ehkä myös Taylorille. Nyt tämä yhteys tulee esille vain lyhyesti parissa kohdassa eikä silloinkaan viittaa keskeiseen yhdistävään tekijään: prosessikeskeiseen näkökulmaan ja siihen sisältyvään ajatukseen sujuvasti virtaavasta ja vailla suojaverkkoja toimivasta tuotannosta.

Muutoslaboratorion paremmuus ei aivan avaudu

Kolmanteen tutkimuskysymykseen Pihlaja pyrkii analyysilla Suomen Postissa pääosin vuonna 1996 muutoslaboratoriomenetelmällä tehdystä kehittämisinterventiosta, jossa postinkantajat viidessä postitoimistossa kehittivät työtään ja toimintansa kohdetta. Hankkeesta on tehty jo aiemmin useitakin julkaisuja. Analyysi on tehty yksityiskohtaisesti ja se kelpaa yleisemminkin esimerkiksi tavasta, jolla analysoida kehittämisinterventioita. Se, miksi nykyisessä tuotannollisessa murrokses-

sa tarvitaan edelliset mallit ylläpitävää toisenlaista kolmannen asteen oppimista, joka vaatii teoreettis-geneettistä yleistämisprosessia ja jota muutoslaboratorio edustaa, jää kuitenkin vähän vaikeasti ymmärrettäväksi. Tässä kohtaa Pihlaja olisi voinut myös perusteellisemmin valaista sitä, nimenomaan minä ominaisuuksien nojalla muutoslaboratoriota voidaan uudessa tilanteessa pitää muita malleja käyttökelpoisempänä välineenä etsittäessä uudenlaista työvälinettä oppimistoiminnan edistämiseksi.

Pihlajan tutkimus on kaiken kaikkiaan kiinnostava niin kasvatustieteilijöille kuin (työn) sosiologeille. Siinä on tartuttu rohkeasti kiinni erittäin haastavaan aiheeseen. Tutkimus on kirjoitettu myös sujuvasti, vaikka erityisesti luvun 4 toiminnan teoriaa koskevat käsitteanalyysit ovatkin vaikeasti aukeavia asiaan syvemmin vihkiytymättömille. Tutkimuksen pohjalta toivoisi syntyvän vielä artikkeli johonkin kansainväliseen kasvatus- tai yhteiskuntatieteelliseen lehteen.

TUOMO ALASOINI